

Özel Dosya:

Yoksulluk, Eşitsizlikler ve Refah Devletinin Sınırları: Yeni bir Toplumsal Sözleşmenin Peşinde Sayı Editörlerinden

Başak Akkan, Saniye Dedeoğlu, Pınar Uyan Semerci

Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi'nin “Yoksulluk, Eşitsizlikler ve Refah Devletinin Sınırları: Yeni bir Toplumsal Sözleşmenin Peşinde” başlıklı özel dosyası giderek artan toplumsal eşitsizlikler, kırılğanlıklar ve şiddetlenen çoklu krizler ortamında küresel neoliberal kapitalizmin yarattığı tahribata karşı yeni bir toplumsal sözleşme tahayyülü fikrinden yola çıkıyor. Hiş kuşkusuz, bugün dünyanın her köşesinde derinleşen ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler küresel siyasetin gündemini belirler hale geldi. Yalnızca ülkelerin kendi içinde değil, küresel ölçekte de gelir ve servet birikimine dayalı eşitsizlikler artıyor. Buna bağlı olarak hanelerin yaşadığı yoksulluk derinleşirken, küresel ekonominin bu olumsuz gidişatı körükleyen etkisi ve toplum ile bağlarını koparmış piyasanın yarattığı tahribat gittikçe ağırlaşıyor. Küresel ölçekte eşitsizliklerin derinleşmesinin en temel göstergesi refah dağılımının ciddi anlamda bozulması.

Thomas Piketty, dünyadaki eşitsizlik düzeyinin 1920’li yıllardaki seviyesine geldiğine dikkat çekiyor (Piketty, 2014). Eşitsizlikleri perçinleştiren süreçler, refah devletlerinin müdahil olmasını da gittikçe zorlaştırıyor. Bunlara karşın piyasalaşan refah devleti programlarının toplumlar üzerinde yarattığı etkileri giderek artan yoksulluk ile sınırlı kalmıyor; demokratik yapıları derinden sarsan toplumsal kutuplaşma, popülist politikaların ve aşırı sağın yükselmesi de çoklu krizlerin ortamının siyasi süreçlerine dair endişe yaratıyor. Zygmunt Bauman’ın (2007) ifadesiyle bugün sürekli bir belirsizlik halinin yaşamın her alanına sirayet ettiği gözleniyor ki, iklim krizinin de bu endişe halini akut bir noktaya taşıdığı söylenebilir.

Çoklu krizler ortamında, toplumsal eşitsizliklerin yarattığı en ağır sonuçlardan biri yoksulluk olarak karşımıza çıkıyor. Yoksulluk sosyal bilimcilerin gündeminde her daim yer almış bir kavram. Yıllar içinde yoksulluğu anlama ve ölçme çabalarının farklı yoksulluk tanımlarını ortaya çıkardığı söylenebilir. Örneğin, küresel ölçekte de yaygın olarak başvurulmuş “mutlak yoksulluk” tanımı insana yakışır bir yaşamın temel şartı olan geçim kaynağı, barınma, gıda, temiz içme suyu, sağlık gibi başlıca ihtiyaçlardan yoksun bırakılmaya işaret eder. Ancak, yoksulluk çok boyutlu ve karmaşık bir sosyal olgu. Kapitalist ekonomilerin eşitsizlik üreten ve kriz tetikleyen yapısı içerisinde, temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde, yoksulluk toplumsal

ve ekonomik eşitsizlikler göz önünde bulundurularak ele alınabilecek bir kavram. Türkiye’de de yoksulluk çalışmaları ülkemizde yaşanan yoksulluğun boyutlarını göstermek adına oldukça önemli bir yer tutuyor ve özellikle yeni yoksulluk olarak da adlandırılan kent yoksulluğunun Türkiye’ye özgü koşullarını dikkate alarak yapılan çalışmalar geniş bir bilgi birikime işaret ediyor (Buğra, 2008; Ayata, 2020).

Ayrıca yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşayan grupların giderek çeşitlenmesi ve bu kırılğanlıkların sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, göçmenlik, yaş ve cinsel yönelim gibi birçok etkenle şekillendiği gerçeği her soruna standart bir çözüm anlayışının yıkılması ve eski reçetelerin etkisinin giderek sınırlı kaldığını gösteriyor. Bugün, yoksulluğun, yapısal eşitsizlikler ile ilişkisi “kesişimsel eşitsizlikler” ve “yaşam seyri” gibi daha dinamik kavramlarla analiz ediliyor. Kesişimsel eşitsizlikler kavramı, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnik kimlik, cinsel yönelim, engellilik gibi eşitsizlik kategorilerinin kesişerek kendine özgü dinamikler ve sonuçlar doğurduğu düşüncesinden yola çıkıyor. Bu kavramsal yaklaşım, eşitsizlik yaratan unsurları birbirleriyle ilişkiselliği içinde değerlendirmeyi şart koşar. Ayrıca bir toplumdaki eşitsizlikler bireylerin yaşam seyrini de belirliyor. Örneğin yaşama çocuk işçi olarak başlamak, yetişkinlikte korunmasız iş koşullarını ve yaşlılıkla güvencesiz emekliliği doğurabilir. Yaşam seyri yaklaşımı bireylerin yaşam döngülerinin toplumsal, politik ve ekonomik bir yapı içerisinde hayat bulduğuna dikkat çekiyor. Dinamik ve disiplinler arası yaklaşımlar, farklı grupların yaşadıkları eşitsizlikleri ve yoksulluk ile birlikte gelen kırılğanlıkları anlamlandırabilmek ve politika önerileri sunabilmek için araştırmacılara geniş bir kavramsal çerçeve sunuyor.

Bu bağlamda sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik kimlik, yaş gibi sosyal kategorilerin bir eşitsizlik mekanizmasına dönüşmesini engelleyecek kurumsal yapılar ve refah devleti politikaları önem taşıyor. II. Dünya Savaşı sonrası hızla biçim almaya başlayan refah devleti anlayışı hem kapitalizmin yapısal sorunlarını onarmak hem de müreffeh toplumlar yaratmak için etkili bir araç olarak kullanıldı. T.H. Marshall’ın yaptığı katkı ile vatandaşlık sadece sivil ve politik hakları değil, sosyal hakları içeren bir olgu haline geldi. Sosyal haklar, genellikle modern refah devletiyle ilişkilendirilen ve refah hakları gibi pozitif özgürlükleri içeren ekonomik refah ve güvenlik düzeyine sahip olma hakkından, toplumsal mirası tam olarak paylaşma ve medeni bir varlık olarak yaşama hakkı gibi olanakları içerir. Vatandaşlık olgusunun ayrılmaz bir parçası olarak sosyal hakların ve hak temelli vatandaşlık olgusunun, küresel neoliberal politikalar ile derinleşen eşitsizliklere cevap vermediği algısı giderek politika yapım süreçlerini etkiler hale geldi. Ancak son yıllarda çoklu krizlerin de etkisiyle devletin refah alanındaki rolü tekrar tartışmaya açıldı. COVID-19 salgının yarattığı tahribat, iklim krizleri ve sürekli tetiklenen ekonomik krizler; süreklilik arz eden bir çoklu kriz ortamı sonucunda yeni toplumsal sözleşme arayışları dünyada da yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandı (Shafik, 2021). Birleşmiş Milletler, OECD gibi uluslararası kurumların da gündemine girdi. Derinleşen yoksulluk ve eşitsizliklere yönelik refah devleti yaklaşımlarını ve dönüştürücü sosyal politikaları yeni bir toplumsal sözleşme tahayyülü içinden düşünmemizin önemi artıyor. Özellikle COVID-19 sonrası, evrensel temel hizmetler ve evrensel gelir önerileri ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin azaltılması

yönünde politikalar kapsamında tekrar tartışılmaya başlandı. Bireylerin gelir durumları veya sosyal statülerinden bağımsız ve koşulsuz biçimde herkese eşit şekilde sağlanmasını öngören evrensel temel hizmetlerin, yine evrensellik ilkesine bağlı olarak verilecek nakit transferini ifade eden evrensel temel gelir ile eş zamanlı bir politika önerisi olarak ortaya çıkması tesadüfi değil. Her iki öneri de eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal iyi olma halinin sağlanmasında evrensel sosyal politika yaklaşımlarını hedefliyor. 21. yüzyılda eğitim, sağlık, sosyal bakım gibi hizmetlerin hızla piyasalaşması ve bu bağlamda yaşanan eşitsizlikler evrensellik olgusunu sosyal politika tartışmaları açısından daha da ivedi bir hale getiriyor.

Analitik ve düşünsel olarak yaşanan bu paradigma değişimi ile kapitalist toplumların üzerine yükseldiği devlet ile vatandaşlık arasındaki toplumsal sözleşmenin yeniden düşünülmesini gerekli kılıyor. Bugün dünyada, orta ve alt sınıfların refahtan aldıkları payın gittikçe azaldığı, birçok hanenin borçluluk yükü altında ezildiği, üst üste binen çoklu kriz ortamında güvencesizlik halinin yaşamın her alanına sirayet ettiği gözlemleniyor. Bu süreç, derinleşen yoksulluk ve eşitsizliklere yönelik refah devleti yaklaşımlarını ve dönüştürücü sosyal politikaları yeni bir toplumsal sözleşme tahayyülü içinden düşünmemizi şart koşuyor. Benzer biçimde iklim krizinin yol açtığı ve açacağı koşullar, bölgesel çatışmalar ve savaşlar, gerek sürdürülebilir refah rejimlerinin, gerekse küresel ölçekte müdahalelerin en kırılgan kesimler için dünya genelinde önemini gösteriyor. Dünyadaki tartışmalar ile paralel olarak Türkiye’de de kesişimsel eşitsizlikleri ortadan kaldırma yönünde dönüştürücü sosyal politika yaklaşımı arayışları önemli bir yerde duruyor. Özellikle kadınlar, çocuklar, gençler ve yaşlılar gibi daha da kırılganlaşan grupların yaşadıkları yoksulluğu kesişimsel eşitsizlikler ve yaşam döngüsü yaklaşımı dikkate almak gerekiyor. Şu soru çok ivedi: İçinde bulunan çoklu krizler ortamında yoksulluk ve eşitsizlikler ile mücadelede nasıl bir refah devleti ve nasıl bir yeni toplumsal sözleşme hayal ediyoruz?

Yeni toplumsal sözleşmeye ilişkin tartışmalar, kapsayıcılık ve eşitlik, ekonomik adalet, sürdürülebilir çevre, demokratik ve teknolojik yönetim gibi başlıklar etrafında oluşmakta. Yeni sözleşme, cinsiyet, ırk, etnisite, sosyoekonomik durum veya diğer özelliklerine bakılmaksızın tüm bireyler için eşit haklar ve fırsatlar vurgulayabilir. Bu, sistemik ayrımcılığı kapsayıcı bir toplum yaratmaya çabası ile, ekonomik eşitsizliği azaltma, adil ücret sistemleri, sağlık hizmetlerine, eğitime ve uygun konutlara erişimi sağlama olarak resmetmek mümkün. Bu, servetin yeniden dağıtımını teşvik eden politikaları, radikal ve ilerici vergilendirmeyi ve sosyal güvenlik ağlarını içerebilir. İklim değişikliği ve çevresel bozulmayla mücadele etme aciliyetini tanıyan yeni bir toplumsal sözleşme, sürdürülebilir kalkınmaya, sorumlu kaynak yönetimine ve sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik taahhütleri içerebilir. Bu, temiz enerji kaynaklarına geçişi, koruma çabalarını teşvik etmeyi ve iklim risklerini hafifletmek için politikaları uygulamayı kapsayabilir. Demokratik kurumları güçlendirmek, şeffaflığı, hesap verebilirliği ve vatandaş katılımını teşvik etmek, yeni bir toplumsal sözleşme için önemlidir. Bu, seçim reformlarını, yolsuzluğu azaltmayı, hukukun üstünlüğünü sağlamayı ve etkin ve bilinçli bir vatandaşlık bilincini geliştirmeyi içerebilir. Ayrıca, hızla ilerleyen teknolojinin toplum üzerindeki

etkisi göz önüne alındığında, yeni toplumsal sözleşme, veri gizliliği, siber güvenlik, algoritmik şeffaflık içermelidir.

Öte yandan son dönemde, eşitlik mücadelelerinin, iyi yaşam tahayyüllerinin toplumsal dayanışma biçimlerine dayanması, toplumsal dayanışmanın neoliberalizmin yarattığı tahribata karşı canlandırılması siyasi bir eylem olarak daha fazla telaffuz edilir hale geldi. İhtimam toplumu arayışların merkezine oturdu. Bu sürecin en çarpıcı örneklerinden biri Büyük Britanya'da yayınlanan Bakım Manifestosu (Care Manifesto) (2020; 2021). Manifesto, feminist siyaset kuramının kendi kendine yeten birey üzerine inşa edilen kamusal alan eleştirilerine gönderme yapıyor ve karşılıklı bağımlı bireyler olarak toplumda var olduğumuzun altını çiziyor. Bakım etiğinin toplumsal ilişkilerimizin temelinde yattığı fikri üzerinden neoliberal düzenin dönüşümü için dayanışma siyasetinin ve ihtimam toplumunun önemine vurgu yapıyor. Neoliberalizmin yarattığı kendi kendine yeten birey düşüncesine karşıt olarak, ilişkisellik ve karşılıklı dayanışma toplumsal adalet tahayyülünün temel unsurları olarak öne sürülüyor.

Tüm bu süregiden tartışmalar ışığında, *Reflektif*'in bu sayısında yoksulluğu çok boyutlu bir olgu olarak ele alan ve küresel krizlerin yarattığı dalgalanmalar sonucunda derinleşen eşitsizliklere odaklanan makalelere yer alıyor. Dosya konusu kapsamında, yazılar, yoksulluk ve emek ilişkisini ortaya koyan çalışanların yoksulluğu ve emeklilik döneminde çalışmaya odaklanan ve emek piyasası temelli eşitsizlikler; kadınların bakım emeği üzerinden yaşadıkları eşitsizlikler ve neo-liberal tahribata karşı mor ekonomi; açlık, gıda güvencesizliği ve yarattığı eşitsiz koşullar; karbon fiyatlandırmasının yoksullar üzerine etkileri gibi ivedi konulara eleştirel bir perspektiften odaklanıyor.

Öte yandan, bu sayı var olan çoklu krizlerin yanısıra 6 Şubat 2023 tarihli depremler ve bu depremlerin yarattığı ağır toplumsal tahribat, yüzbinlerce insanımızı kaybetmenin acısı ile birlikte, kırılğan gruplar üzerindeki yıllar boyu sürecekt etkisi bizlere toplumsal sözleşme ve refah devletinin rolü tartışmasını depremin etkilerini de dikkate alarak yapmamız gerektiğini gösterdi. Bu bağlamda, sayıda depremi ele alan görüş yazılarının yanı sıra İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi 13-14 Nisan 2023 günü depremin etkilerini insan hakları açısından ele alan, çeşitli hak gruplarından sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin ve akademisyenlerin yer aldığı sekiz oturumdan oluşan **Sivil Toplumun Gözünden Deprem ve İnsan Hakları: Olgular, Ortaklaşma, Gelecek** başlıklı konferansın dökümlerini okuyabilirsiniz. Yine 30 Mart 2023 tarihinde İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Sosyoloji Bölümleri'nin ortaklaşa düzenlediği **Deprem Sonrası Sahayı ve Gönüllülüğü Konuşmak** başlıklı panelin dökümüne de yer verdik.

Bu sayıya değerli yazıları ile katkı veren çalışmalar yukarıda da bahsedildiği üzere, emek piyasası, yaşlılık, gıda güvencesi, depremin kadın yurttaşlar üzerine etkisi, mor ekonomi, gıda güvencesizliği, toplumsal yeniden üretim ve bakım krizi, bakım toplumu, çoklu krizler ortamında çocuk hakları, depremin kırılğan gruplar üzerindeki etkisi gibi çok geniş bir tartışmayı içinde barındırıyor, gerek ampirik gerek teorik zenginliğe sahip yazılar özel sayımızda yer alıyor.

Burcu Sarı Karademir, **Kadın-Yurttaş İçin ‘Mor Sözleşme’: Mor Küçülme** başlıklı yazısında kadın- yurttaşların “her günkü” hak ihlallerinin afette zarar görürlüklerine olan etkisini anlatarak kadın-yurttaşın “döngüsel afet” tecrübesin tartışmaya açıyor. Yazı devletin kadın-yurttaşı referans almadan ürettiği politikaların kadın-yurttaşı “her gün” ve özellikle de afette korumasız bıraktığına dikkat çekiyor. Yeni bir toplumsal sözleşme tahayyülü için; yurttaşlık, bakım, kalkınma, büyüme, teknolojik yenilik ve ilerleme, afet risk yönetimi ve yeniden yapılandırma gibi konuların yeniden politikleştirilmesi, demokratikleştirilmesi, cinsiyetlendirilmesi ve haklar ve yapabilirlikler temelli değerlendirilmesi gerektiğinin altını çiziyor. Bu bağlamda, çevre ve bakım odaklı “Mor Küçülme”yi yeni bir sosyal sözleşme tahayyülü olarak öneriyor.

Nagihan Söylemez, **Eşitsizlikler Çağında Açlık, Gıda Güvensizliği ve Yetersiz Beslenmeyi Yeniden Düşünmek** başlıklı yazısında çoklu krizler ekseninde (iklim değişimi, COVID-19 küresel salgını, Ukrayna’da savaş) temel gıda fiyatlarının hızla artması ve milyarlarca insan için sağlıklı gıdanın karşılanamaz hale gelmesine dikkat çekiyor. Yazar herkes için insana yakışır bir yaşamı garanti altına almanın asgari şartı olarak, yeni bir toplumsal sözleşme tasavvurunun, mevcut tarımsal gıda sisteminin kırılğanlıklarına ve savunmasızlıklarına nasıl yanıt verilebileceğine ilişkin somut bir çerçeve sunabileceğinin altını çiziyor. Yeni bir toplumsal sözleşmenin, insanlığın refahını göz önünde bulundurarak devlet ve gıda şirketleri arasındaki ilişkileri yeniden tanımlaması gerektiğini savunuyor. Öte yandan, açlığı, gıda güvensizliğini ve yetersiz beslenmeyi ortadan kaldırmak için kolektif olarak dayanıklı, sürdürülebilir ve eşitlikçi politikalara vurgu yapıyor.

Ayşe Uyduranoğlu, **Karbon Fiyatlandırması Yoksulları İklim Değişikliği Etkilerinden Nasıl Koruyabilir?** başlıklı yazısında iklim değişikliğinin aralarında yoksulların bulunduğu kırılğan gruplar üzerindeki etkilerini tartışıyor. Yazı, özellikle aşırı hava olaylarının, su, gıda ve gelir güvenliğini tehdit ettiğine, hava kirliliği önemli sağlık sorunlarına yol açtığına ve bu etkilerin, yoksulluğun süreklilik kazanmasına neden olduğuna dikkat çekiyor. Yazar, düşük ya da sıfır karbon ekonomisine geçişi amaçlayan karbon fiyatlandırmasından elde edilecek gelirlerin iklim değişikliğinin etkilerine karşı yoksulları koruyacak şekilde azaltım ve uyum projelerin geliştirilmesi için kullanılması önerisini gündeme getiriyor.

Recep Kapar **Türkiye’de Çalışanların Yoksulluğu, Yoksunluğu ve Sosyal Dışlanmaları** başlıklı yazısında istihdamın, yoksulluktan kurtulmanın ve yoksullukla mücadele etme işlevinin Türkiye’deki çalışanların bir kısmı için yerine getirmediği fikri üzerinden çalışan yoksulluk olgusunu tartışmaya açıyor. Yazı, gelir düzeyi, hane yapısı, hane çalışma yoğunluğu ve hane nin sosyal transferlere erişimi gibi çok sayıda değişkenin, çalışan yoksulluğunun belirleyicileri olduğuna ve sosyal dışlanma riski altındaki bu grubun heterojen yapısına dikkat çekiyor. Yazar, çalışan yoksulların risklerden korunması için, hane gelirlerin arttırılması, kadın istihdamının arttırılması, sosyal güvenlik sistemi içerisinde aile ve çocuk programları toplu sözleşme sisteminde iyileştirme, sendikal örgütlenme önündeki engellerin kaldırılmasını içeren politika önerileri sunuyor.

Mine Kösem, **Türkiye’de Emeklilik Yaşı Sonrası Çalışma: Yaşam Seyri Yaklaşımından Niteliksel bir Analiz** başlıklı yazısında emek piyasasındaki düzenlemeler ve emeklilik reformlarını kapsayan çalışma hayatının uzatılmasına yönelik politikalar ile birlikte ileri yaşta çalışmanın günümüz toplumundaki yerine bakıyor. Türkiye’ye odaklanan yazı, emeklilik yaşının ötesinde çalışma olgusuna odaklanan ampirik bir araştırmanın bulgularına dayanarak, bireylerin emeklilik yaşının ötesinde çalışmaya devam etme kararlarını etkileyen faktörlerin bireylerin yaşam seyri içerisindeki karmaşık yapısını tartışmaya açıyor ki; refah sistemindeki ve emek piyasasındaki değişiklikler, hane halkı ihtiyaçları ve bireysel motivasyonlar gibi çok farklı ve çoğu zaman kesişen faktörler bireyleri emeklilik yaşı sonrası emek piyasasında tutuyor. **Görüş yazılarının yer aldığı bölümde yine çoklu krizler odaklı yazılar** depremi de önceleyecek şekilde farklı kırılğan gruplar açısından eşitsizliklerin yarattığı tahribata ve toplum tahayyüllerine dikkat çekiyorlar.

Coşku Çelik **Gıdanın Toplumsal Yeniden Üretimi: Açlık Tehdidi, Kırsal Dönüşüm ve Bakım Krizi** başlıklı yazısında küresel gıda krizini konjonktürel bir arz-talep ve tüketim krizi olarak değerlendiren uluslararası örgütlerin kısa vadeli, neoliberalizm içi çözüm önerilerinin eleştirel bir değerlendirmesini yaparak krizi genel olarak kapitalizmin ve özel olarak neoliberalizmin toplumsal yeniden üretim rejiminin yapısal bir tezahürü olarak ele alıyor. Yazı küresel gıda krizinin ardında gıdayı metalaştıran, gıdanın üretim, dağıtım ve tedarik süreçlerini tarım-gıda şirketlerinin denetimine sokan neoliberal tarım politikaları olduğunu altını çiziyor ve bu politikalar sonucu kırdı ve kentte yeterli ve sağlıklı gıda üretemeyen ve tüketemeyen emekçi sınıflar için bir toplumsal yeniden üretim krizi olduğuna vurgu yapıyor.

Deniz Yüksek ve Uğur Tekin ise **Neoliberal Umursamazlık mı, Bakım Toplumu mu? Kahramanmaraş Depremleri Sonrasına Dair Düşünceler** başlıklı yazılarında, Kahramanmaraş Depremleri sonrasındaki durumu, neoliberal umursamazlık, dayanışma ve bakım toplumu kavramları çerçevesinde ele alıyor. Yazıda, depremin yol açtığı olağanüstü yıkımın kısmen on yıllardır sürdürülen neoliberal politikalarından kaynaklandığı iddia ediliyor ki; kâr ve ranta öncelik veren ve afet risklerini göz ardı eden bu politikalar neoliberal umursamazlık olarak nitelendiriliyor. Yazarlar deprem sonrasında kentleri doğal afetlere daha dayanıklı hale getirmek için dayanışmayı büyütmek ve bakım odaklı topluluklar oluşturmanın mümkün olabildiğini tartışmaya açıyor.

Fetiye Erbil, **Türkiye’de Krizler, Afetler ve Çocuk** başlıklı yazısında 2023 yılı Türkiye’de artan eşitsizlikler, derinleşen yoksulluk ve ardı ardına gelen krizler ortamında çocuk olmanın zorluklarını çocuk hakları bağlamında ele alıyor. Yazı, Türkiye’de yaşanan iki büyük kriz olan depremin ve COVID-19 pandemisinin çocukların hakları ve yaşantısı üzerindeki etkilerini çocuklar için yarattığı eşitsizlikler bağlamında tartışmaya açıyor ve hak temelli, çocuk merkezli çocuk politikalarının olmayışının etkilerinin büyük kriz anlarında bu krizlerden etkilenen binlerce çocuk için oldukça yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini gösteriyor. Türkiye’de aynı anda birçok farklı çocukluk yaşandığı için hak ihlalleri ve kırılğanlıkların meydana geliş şekli ve seviyeleri farklılaştığına dikkat çeken yazı COVID-19 pandemisi, ekonomik kriz ve

son depremlerle birlikte en kırılgan çocuk gruplarının bu büyük krizlerden etkilendiğine vurgu yapıyor.

Işık Tüzün, **Afet Döneminde Eğitim: 6 Şubat Depremlerinin Ardından ERG'nin Deneyimleri ve Önerileri** başlıklı yazısında depremler sonrası eğitim alanındaki durumu ele alarak, ERG deneyimini ve ERG'de geliştirilen önerileri özetliyor. Afetlerin eğitime etkilerinin özellikle çocukların iyi olma hali ve eğitim hakkı açısından ele alan yazı, çoklu krizler çağında özellikle COVID-19 salgınıyla birlikte daha da somutlaşan eğitimi yeniden düşünmeye, eğitimin onarma, iyileştirme, koruma ve önleme potansiyelini güçlendirmeye duyulan güçlü ihtiyaçı vurguluyor. Krizlerin çeşitleneceği, sıklığının ve etkisinin artacağı tahmini ile eğitim sisteminin mevcut krizlere dayanıklı, krizlerin etkilerini azaltıcı ve hafifletici, aynı zamanda ileride oluşabilecek krizleri önleyici hâle gelmesinin önemine işaret ediyor.

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, depremler sonrası **Sivil Toplumun Gözünden Deprem ve İnsan Hakları: Olgular, Ortaklaşma, Gelecek** başlıklı sekiz oturumdan oluşan çok önemli bir konferansa ev sahipliği yaptı. Merkez müdürü Turgut Tarhanlı ve merkez çalışanları Gökçeçiçek Ayata ve Sevinç Eryılmaz'a bu çok kıymetli panelleri organize ettikleri ve kayıtları bizle paylaşarak, siz okuyucularımıza ulaşmasını sağladıkları için çok teşekkür ediyoruz. Bu panellerin dökümünü gönüllü bir biçimde üstlenen Beril Çakır; Nagihan Söylemez; Özlem As ve Özlem Cihan'a da tüm emekleri için teşekkür ediyoruz.

Turgut Tarhanlı'nın moderatörlüğünde **Deprem, İnsan Hakları, Acıya Bakmak** başlığını taşıyan ilk panelde Şebnem Korur Fincancı, Ulaş Karan ve Cansu Muratoğlu, depremin etkilerini hem insan hakları hem de acıya bakmaya dair tartışmalar çerçevesinde ele alıyor. İkinci oturum **Deprem Bölgesinde Kadın Olmak** deneyimini Gökçeçiçek Ayata moderasyonunda Özgül Kapdan, Özge Ozan, Nur Gürbüz ve Beritan Onuk'un katılımı ile ele alıyor. Mualla Buket Soygüt **Deprem Bölgesinde Çocuk Olmak** başlıklı oturumda moderasyonu üstlenirken, Hande Gündoğdu, Zeynep Kılıç ve Eylül Özgül Tekin deprem sonrası yaşanan sürece dair sahadan deneyimleri aktarıyorlar.

İdil Işıl Gül'ün moderasyonu üstlendiği **Deprem Bölgesinde Engelli Olmak** panelinin konuşmacıları Celal Karadoğan, Deniz Yazgan Şenay ve Serim Berke Yarar, deprem sonrası hem kurtarma süreçlerinde farklı engelliliklerin sahada nasıl deneyimlendiğini hem de sonrasında engelli olma halinin ne tür yeni deneyimlere yol açtığını "sağlıklılığın" norm olarak kabul edilmesindeki kısıtları tüm boyutları ile tartışıyorlar. **Deprem Bölgesinde LGBTİ+ Olmak** başlıklı panelde Başak Ekinci moderasyonu üstlenirken konuşmacılar Meriç G. Doğan, Atalay Göçer ve Loren Elva afet sonrasında LGBTİ+ bireyler için sürecin nasıl daha da katmerli sorunlar ve riskler içerdiğini aktardılar. **Deprem Bölgesinde Göçmen/Sığınmacı/Mülteci Olmak** panelinde Pınar Uyan Semerci moderasyonluğunda katılımcılar Didem Danış, Barış Birol ve Dilşad Turan, geçici koruma statüsünde olan Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı deprem bölgesinde var olan durumu ve çok boyutlu sorunları detayları ile ele alıyorlar. **Depremde İnsan Dışı Varlıklar** panelinde ise Hilal Nur Şarbak moderasyonunda, Halime Şaman, Çiğ-

dem Özbaş ve Mine Yıldırım sahadaki duruma dair gözlemlerini ve bu alanda tecrübelerini paylaşıyorlar. **Deprem, İnsan Hakları, Gelecek** başlığı altında moderatör Turgut Tarhanlı, konuşmacılar Ümit Biçer, Bahar Bayhan, Fikret Adaman ve Melda Yaman'la depremler sonrasında yaşananları tartışarak, geleceğe dair soru ve önerilerle ufuk açıcı bir kapanış paneli ile konferansı sonlandırıyorlar.

Bu sayıda yer alan depreme dair son panel ise İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Sosyoloji Bölümleri'nin ortaklaşa düzenlediği **Deprem Sonrası Sahayı ve Gönüllülüğü Konuşmak** başlığını taşıyor. Panelde Pınar Uyan Semerci moderasyonunda Aslı Bekmen, Ayşe Beyazova, Gözde Durmuş ve Zeynep Talay Turner hem deprem sonrası sahada sivil toplum alanındaki çalışmaları hem de afet sonrası durumlarda gönüllülüğü ele alıyor.

Bu sayıda Özlem Cihan'ın yeni bir toplum sözleşmesi tartışmaları açısından en önemli metinlerden olan Minouche Shafik'in *What We Owe Each Other: A New Social Contract for a Better Society* kitabının eleştirel bir değerlendirmesi de yer alıyor. Yeni bir toplumsal sözleşme fikrinin önemi çerçevesinde Cihan, Shafik'in metnindeki tartışmaların katkılarını ve kısıtlarını tüm boyutları ile tartışıyor.

Çoklu krizlerin ve buna bağlı olarak belirsizliklerin olağanlaştığı bir dönem içinde bu sayıda ele aldığımız birçok konuda düşünmeye, tartışmaya, yeni sorularla araştırmaya devam etmek gerekiyor. Bu çerçevede de bu sayıda yer verdiğimiz ve veremediğimiz birçok ilgili konuyu *Reflektif*'in sonraki sayılarında da ele almak üzere şimdilik bir virgül ile tüm bu kıymetli yazıları ve tartışmaları siz değerli okuyucularımıza ve umuyoruz gelecekteki yazarlarımıza sunuyoruz. Bu vesile ile özellikle hem depremlerin sonrasının olağanüstü koşullarında hem de seçimlerin öncesinin yoğun gündeminde bu sayıya katkı sunan herkese çok teşekkür ediyoruz. Son bir teşekkür de derginin editörü Emre Erdoğan'a, İngilizce editörü Rana Tekcan'a, yardımcı editörü Tuğçe Erçetin'e ve 24 saat aralıksız bize destek veren yayım koordinatörü Cem Tüzün'e bu olağanüstü dönemde tüm zorluklara rağmen bu sayıyı tamamlamamızı mümkün kıldılar.

Kaynakça

- Ayata, S. (der.) (2020). *Türkiye'de Yoksulluk, Eşitsizlik-Nedenler, Süreçler Çözümler*. SDD-Sosyal Demokrasi Derneği.
- Bauman, Z. (2007). *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty*. Polity Press.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
- Shafik, M. (2021). *What We Owe Each Other: A New Social Contract for a Better Society*. Princeton University Press.
- The Care Collective. (2020). *Care Manifesto: The Politics of Interdependence*. Verso. [Türkçesi Bakım Kolektifi. (2021). *Bakım Manifestosu: Karşılıklı Bağımlılık Politikası*. Halk Kitabevi]